

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLERİN İÇ DENETİMİNİN ULUSLARARASI DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF INTERNAL AUDITING OF COOPERATIVES IN TURKIYE IN TERMS OF INTERNATIONAL REGULATIONS AND PRACTICES

Doç. Dr. Anıl GACAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, anil.gacar@cbu.edu.tr
Manisa / Türkiye
ORCID: 0000-0002-4571-3886

Prof. Dr. Ayşe N. YERELİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, ayseyereli@gmail.com
Manisa / Türkiye
ORCID: 0000-0003-3174-6473

ÖZET

Üyelerini ortak amaçlar doğrultusunda bir araya getiren ekonomik ve sosyal örgütler olan kooperatiflerin, ekonomik ve sosyal yapı içerisinde ilerleyebilmesi için bünyelerinde etkin bir iç denetim yapısının oluşturulması zorunludur. Türkiye'deki kooperatifler, uluslararası düzenlemeler ve uygulamalar ile karşılaştırıldığında gerek yapısal gerekse de mevzuat açısından eksikliklerin var olduğu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası düzenlemelerin bu açıdan daha kapsamlı ve profesyonel olduğu bir gerçektir. Bu çalışmada, öncelikle, Türkiye'deki kooperatiflerin iç denetim ile ilgili mevzuat düzenlemeleri, uluslararası düzenlemeler ile karşılaştırılarak açıklanmış, ardından, kooperatif yapısı içerisinde olması gereken, etkin bir iç kontrol sistemi ile iç denetime yönelik süreç ve uygulama çalışmaları anlatılarak, Türkiye uygulamalarına yönelik eksiklikler ortaya koyulup, çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Denetim, İç Denetim

ABSTRACT

Cooperatives, which are economic and social organizations that bring their members together for common goals, must establish an effective internal auditing structure in order to progress within the economic and social framework. When cooperatives in Türkiye are compared with international regulations and practices, both structural and legal deficiencies become evident. It is a fact that international regulations are more comprehensive and professional in this regard. In this study, the legal regulations concerning internal auditing of cooperatives in Türkiye are first explained through a comparison with international regulations.

Then, the necessary components of an effective internal control system within the cooperative structure, along with related processes and practical implementations, are discussed. The shortcomings of current practices in Türkiye are identified, and solution proposals are developed accordingly.

Keywords: Cooperative, Auditing, Internal Audit

1.GİRİŞ

Kooperatif, gönüllü bir şekilde bir araya gelen bireylerin kültürel, toplumsal ve ekonomik beklentilerinin karşılanması ile bu beklentilerin demokratik bir biçimde yönetilmesi esasına dayalı kurulmuş tüzel kişilik olarak tanımlanabilmektedir (Geray, 2014: 33). Kooperatifçilik, bireyleri ekonomik amaçlar dışında da bir araya getiren değer odaklı ve uzun vadeli bir iş modeli olarak kabul edilmektedir (Emiroğlu, 2012: 1). Kessler (1940) tarafından yapılan tanıma göre kooperatif, bireylerin gönüllü olarak bir araya gelerek mal ve hizmet üretimi konularında birbirleriyle yardımlaşması ve bu sayede ortak bir işletme kurulmasına yönelik ekonomik bir kuruluştur. Türkiye’de Kooperatifler Kanunu’na göre kooperatif, *“Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar”* şeklinde ifade edilmektedir (Kooperatif Kanunu, md.1)

Kooperatifçilik kavramının 1800’lü yıllar itibariyle gelişmeye başladığı ve 1800’lü yılların sonlarına doğru uluslararası alanda kabul görmeye başladığı kabul edilebilir. Dünya ölçeğinde kooperatifler, Uluslararası Kooperatifler Birliği Örgütü (ICA) adı verilen ve 1895 yılından bu yana faaliyet gösteren bir kuruluş çatısı altında yer almaktadır. Bu kuruluş, birçok ülkede faaliyet gösteren kooperatifleri temsil etmektedir. ICA’nın 1995 yılında yaptığı toplantısında, kooperatifliğin yedi ilkesi ortaya konulmuştur. Bu ilkeler (ICA, 2024);

- Gönüllülük ve herkese açık olma,
- Demokratik yönetim,
- Ekonomik katılım,
- Özerk yönetim,
- Kooperatif üyelerine yönelik farkındalık eğitimlerinin verilmesi,
- Toplumsal sorumluluk ve
- Kooperatifler arası iş birliği şeklinde belirtilebilir.

Yapılan tanımlamalar doğrultusunda, kooperatiflerin, bireylerin yardımlaşma amacıyla gönüllülük esasına göre bir araya gelen ekonomik birlikler olduğu ifade edilebilir. Bireyler kooperatif içi faaliyetlerde dayanışma ile hareket etmekte; ticari işlemlerinde ise kar elde etme amacı da devreye girmektedir. Bu bağlamda kooperatiflerin hem sosyal hem de ekonomik yönlü bir iş modeli olduğu kabul edilmektedir (Üstün ve Yüksel, 2020: 5).

Kooperatifler ekonomik faaliyetleri nedeniyle hem ulusal hem de uluslararası alanda ticaret hukukuna ve bu konuda hazırlanan diğer yasal mevzuatlara tabi olmaktadır. Kooperatifler ticaret hukukuna tabi olmaları nedeniyle ticaret şirketine haiz nitelik taşımakta; vergi hukukuna tabi olmaları da onlara finansal tablo hazırlama zorunluğunu getirmektedir (Ertugay, 2024: 439). Bu bağlamda, kooperatifler yasal olarak tacir niteliği taşıdıklarından finansal tablo hazırlama zorunlulukları vardır. Başka bir ifadeyle gerçekleştirdikleri ticari işlemler nedeniyle defter tutmaları gerekmektedir. Yapılan kayıtlar sonunda ise faaliyet sonuçlarının finansal tablolar aracılığıyla ilgililerle paylaşılması gerekmektedir. Kısacası kooperatifler, ticari faaliyetleri ile ilgili hesap vermekle yükümlü olan ticari kuruluşlardır.

2.KOOPERATİFLERİN İÇ DENETİMİ KONUSUNDA TÜRKİYE’DE YAPILAN MEVZUAT DÜZENLEMELERİ

Türkiye'deki kooperatiflerin iç denetimi ile ilgili düzenlemeler, kooperatiflerin şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkesine dayalı yönetim anlayışını benimsemelerine yönelik önemli adımlar atılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda iç denetim konusunda yapılan bu düzenlemeler, kooperatiflerin faaliyetlerinin denetlenmesi, mali raporlama standartlarına uyum sağlanması ve iç kontrol sistemlerinin güçlendirilmesine odaklanmaktadır.

2.1. Kooperatifler Kanunu ve İç Denetim ile İlgili Mevzuat

Türkiye’deki kooperatiflerin iç denetim süreçleri, öncelikle Kooperatifler Kanunu (1163 sayılı Kanun) ile düzenlenmiştir. Bu kanun, kooperatiflerin kurulması, yönetimi, denetimi ve faaliyetlerine dair genel kuralları belirlemektedir. Kooperatifler Kanunu'na göre; kooperatiflerin yönetim organları, kooperatif faaliyetlerinin denetiminden sorumludur. Kooperatiflerin iç denetim süreçleri, şeffaflık ilkesine dayalı olarak yapılmalı ve iç denetimi gerçekleştirecek olan denetçilerin, kooperatifin yönetiminden bağımsız olması gerekmektedir (Canbay ve Güneş, 2015: 64).

Türkiye’de kooperatiflerin iç denetimiyle ilgili olarak en belirleyici hukuki düzenlemeler, Kooperatifler Kanunu'nun 55, 56 ve 57. maddeleridir. Bu maddeler, kooperatiflerin mali ve yönetsel işleyişinin düzgün ve şeffaf bir şekilde denetlenmesini sağlamak için kritik bir rol oynamaktadır. İç denetimi gerçekleştirecek olan kişiler çoğunlukla kooperatifin denetçileri olup, bu denetçiler, kooperatifin mali raporlarını detaylı bir şekilde inceleyerek, bunların doğruluğunu ve güvenilirliğini test etmektedir. Ardından denetçiler denetim sonuçlarını genel kurul üyelerine sunarak, kooperatifin finansal durumuyla ilgili bilgilendirme yapmaktadırlar. Bu yasal düzenlemeler, kooperatiflerin finansal şeffaflıklarının ve güvenilirliklerinin teminatı olarak, kooperatif faaliyetlerinin doğru ve adil bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

Buna göre 1163 sayılı kooperatifler kanunun 55. Maddesi; *“Denetçiler, kooperatifin faaliyetlerini denetleyip rapor sunarak, genel kurulda kooperatifin durumuna dair bilgi verirler. Bu denetim süreci, iç denetimle doğrudan ilişkilidir çünkü kooperatifin mali işlerindeki doğruluk ve şeffaflık iç denetimle sağlanır.”* şeklindedir.

Kooperatifler kanununun 56. Maddesi denetçilerin görev ve yetkilerini belirtmekte olup *“Bu madde, kooperatiflerde iç denetim işlevini yerine getiren kişilerin kimler olduğunu, hangi haklara sahip olduklarını ve denetimlerin nasıl yapılması gerektiğini belirler.”* şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı kanunun 57. Maddesi ise iç denetim raporu ile ilgili olup *“İç denetim açısından, bu raporun şeffaf ve doğru olması, kooperatifin güvenilirliğini artırır.”* denmektedir.

2.2.Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve İç Denetim ile İlgili Mevzuat

Kooperatifler, aynı zamanda Türk Ticaret Kanunu'na (6102 sayılı Kanun) da tabidir. Bu kanun, kooperatiflerin finansal raporlama ve iç denetim uygulamalarını belirleyen önemli bir düzenlemedir. Kooperatiflerin muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinin düzgün işleyebilmesi için iç denetim süreçlerinin sağlam olması gerekmektedir. Bu bağlamda, kooperatiflerin iç denetim mekanizmaları, TMS (Türkiye Muhasebe Standartları) ve TFRS (Türkiye Finansal Raporlama Standartları) gibi ulusal muhasebe ve raporlama standartlarına uymak zorundadır. Kooperatiflerde iç denetim ve dış denetim arasındaki iş birliği düzenlemeleri TTK'da belirlenmiştir. İç denetim, kooperatifin faaliyetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır (Bozkurt Yaşar, 2025: 13).

Kooperatiflerde denetim ile ilgili önemli düzenlemeler, Türk Ticaret Kanunu'ndaki 401 ve 402. maddelerine dayanmaktadır. Türk Ticaret Kanunu'nun 401. Maddesi kooperatiflerle ilgili bağımsız denetimi ifade etmektedir. Aynı kanunun 402. Maddesinde ise kooperatiflerde iç denetim işlevini yerine getirecek kişilere ait görev ve yetkileri belirtmektedir.

401.madde, anonim şirketlerde denetçi seçimi ile ilgilidir. Buna göre, “Denetçi, genel kurul tarafından; şirketin kuruluşunda, sonradan şirketin yapısında önemli değişiklik yapılması halinde (örneğin birleşme, bölünme) ve her faaliyet dönemi için seçilir. Denetçi, faaliyet döneminin sona ermesinden itibaren en geç üç ay içinde seçilmezse, bu durumda herhangi bir pay sahibi, şirket merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesine başvurarak, denetçinin mahkeme tarafından atanmasını isteyebilir. Mahkeme, duruşma yapmadan ve gerekli görürse şirketin yönetim kurulunu dinleyerek karar verir. Bu şekilde atanan denetçi, genel kurul tarafından seçilmiş gibi görev yapar.” ifadesi yer almaktadır.

Türk Ticaret Kanunu’nda 402. madde ise denetçinin bilgi alma ve inceleme yetkisini tanımlamaktadır. Buna göre, “Denetçi, denetimini gereği gibi yapabilmek için, şirketin bütün defterlerini, kayıtlarını ve belgelerini her zaman inceleme hakkına sahiptir. Şirketin yönetim kurulu üyeleri ve diğer ilgililer; denetçinin bilgi taleplerini doğru, eksiksiz ve zamanında karşılamakla, gerekli her türlü belge ve kaydı sunmakla ve şirketin işleri hakkında istenilen her türlü bilgiyi vermekle yükümlüdür. Denetçi, görevini yaparken ortaya çıkan veya öğrenilen önemli ihlalleri, şirketin genel kuruluna yazılı olarak bildirmekle yükümlüdür.” ifadesi yer almaktadır.

3. KOOPERATİFLERİN İÇ DENETİMİ KONUSUNDA ULUSLARARASI DÜZEYDE YAPILAN MEVZUAT DÜZENLEMELERİ VE UYGULAMALARI

Uluslararası mevzuat düzenleme çalışmaları ve uygulamaları kapsamında, Uluslararası Kooperatifler Birliği’nin iç denetim konusunda yaptığı çalışmalar, Avrupa Birliği mevzuatı, en iyi uygulama örnekleri olarak Finlandiya ve Avusturya’daki iç denetim uygulamaları ile Kanada ve Amerika Birleşik Devletlerindeki düzenleme çalışmaları incelenebilmektedir.

3.1. Uluslararası Kooperatifler Birliği’nin (International Cooperative Alliance-ICA) İç Denetim Konusunda Yaptığı Mevzuat Düzenlemeleri ve Uygulamaları

1895 yılında Londra’da kurulan ICA’nın ana hedefi, dünya genelinde özerk kooperatiflerin güçlendirilmesi ve geliştirilmesini sağlamak, kooperatifler arasında dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik ederek kooperatifçiliğin ilerlemesine katkıda bulunmaktır. Ayrıca, kooperatifler arası bilgi ve deneyim alışverişini teşvik etmek, kooperatifçiliği uluslararası düzeyde tanıtmak, yaymak ve savunmak için veri toplamak da temel amaçları arasındadır. ICA, 109 ülkeden, 300’ün üzerinde üye organizasyona sahiptir. ICA’nın Amerika, Afrika, Asya-Pasifik ve Avrupa’da bölgesel organizasyonları bulunmaktadır (<https://ica.coop/en>, Erişim Tarihi: 18.3.2025).

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), kooperatiflerin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. İç denetim, kooperatiflerin hesap verebilirlik, şeffaflık ve sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirmede önemli bir araçtır. ICA’nın iç denetimle ilgili çalışmaları genellikle şu alanlarda yoğunlaşmaktadır (Brouder, 2010: 157):

- Kooperatif Yönetimi ve Denetim Standartları: ICA, kooperatifler için iyi yönetim uygulamalarını teşvik etmekte ve denetim süreçlerini geliştirmektedir. Bu durum, kooperatiflerin daha şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlamaktadır. Ayrıca bu alanda, İç denetim süreçleriyle ilgili rehberler ve kılavuzlar sunulmaktadır.
- Eğitim ve Kapasite Geliştirme: ICA, kooperatif yöneticileri ve iç denetçiler için eğitimler düzenlemektedir. Bu eğitimler, denetim süreçlerinin etkinliğini artırmayı, yasal gereklilikleri karşılamayı ve iç kontrol mekanizmalarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır.
- İç Denetim ve Risk Yönetimi Rehberleri: ICA, kooperatifler için iç denetim uygulamaları konusunda rehberler ve kaynaklar sunmaktadır. Bu rehberler, kooperatiflerin finansal ve operasyonel riskleri tanımlamalarına ve yönetmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, etkili iç kontrol ve denetim süreçleri kurarak, kooperatiflerin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlanmaktadır.

- Denetim Raporları ve Değerlendirmeler: ICA, kooperatiflerin iç denetim faaliyetlerinin etkinliğini değerlendirmek için belirli araçlar ve metodolojiler sunmaktadır. İç denetim raporları yoluyla, kooperatiflerin operasyonel ve finansal süreçlerini gözden geçirerek iyileştirilmesi gereken alanlar tespit edilebilmektedir.
 - Uluslararası İş Birliği ve İyi Uygulama Paylaşımı: ICA, dünya genelindeki kooperatiflerin iç denetim süreçlerine dair deneyimlerini paylaşmalarını teşvik etmektedir. Bu durum, kooperatiflerin en iyi uygulamalardan öğrenmelerini ve bunları kendi organizasyonlarına entegre etmelerini sağlamaktadır.
 - Yasal ve Düzenleyici Çerçeveler: ICA, kooperatiflerin yasal ve düzenleyici gerekliliklere uygun iç denetim süreçleri geliştirmelerini sağlamak amacıyla ulusal ve uluslararası düzeydeki düzenlemelere dair bilgiler sunmaktadır.
- Bu çalışmalar, kooperatiflerin operasyonel verimliliklerini artırmayı ve kooperatifler arasındaki güveni pekiştirmeyi amaçlamaktadır. ICA'nın iç denetimle ilgili faaliyetleri, kooperatiflerin sürdürülebilirlik, büyüme ve toplumsal fayda sağlama amacına hizmet etmektedir.

3.2. Avrupa Birliği Kooperatifler Statüsünün İç Denetimle İlgili Mevzuat Düzenlemeleri ve Uygulamaları

Avrupa Birliği (AB), kooperatiflerin daha verimli bir şekilde yönetilmesi ve denetlenmesi adına çeşitli düzenlemeler ve çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemeler, kooperatiflerin iç denetim süreçlerinin geliştirilmesini sağlayarak şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilir büyüme gibi temel hedeflere ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. AB'nin kooperatiflerle ilgili iç denetim konusundaki önemli çalışmaları şu şekilde özetlenebilir (Mariana ve Marioara, 2011: 59).

3.2.1. Kooperatiflerin Hukuki Statüsü ve Düzenlemeleri

AB, kooperatiflerin hukuki statülerine dair çeşitli düzenlemeler ve yönergeler sunmuştur. Bu çerçevede, kooperatiflerin iç denetim faaliyetleri bu düzenlemelere uygun olarak gerçekleştirilmeli ve AB içindeki kooperatifler hem iç denetim hem de dış denetim süreçlerini yasal kurallara uygun şekilde yönetmelidir. Kooperatifler için sunulan yasal çerçeve, üyelik, yönetim yapısı ve denetim gibi unsurların farklılık gösterebileceğini kabul etmekte ve bu da iç denetim süreçlerinin esnek, ancak düzenli bir şekilde işlenmesi gerektiğini göstermektedir. AB'nin 2003/72/EC sayılı Kooperatif Tüzüğü, kooperatiflerin iç denetim süreçlerine ilişkin önemli ilkeler belirlemekte ve kooperatiflerin iç denetim sistemlerinde şeffaflık sağlamayı hedeflemektedir (Mutlu, 2020: 460).

3.2.2. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

AB, kooperatiflerin şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde faaliyet göstermelerini desteklemektedir. İç denetim, bu amacın gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. AB'nin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri, kooperatiflerin finansal raporlama süreçlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamayı hedeflemektedir. İç denetim, mali raporların güvenilirliğini test ederken, kooperatiflerin yönetim süreçlerinin ve iç kontrol sistemlerinin de etkin bir şekilde işlediğini denetlemektedir (European Union, 2003: 13).

3.2.3. Risk Yönetimi ve İç Denetim Kılavuzları

AB, kooperatiflerin iç denetim süreçlerinin etkinliğini artırmak için çeşitli kılavuzlar ve öneriler sunmaktadır. Bu rehberler, kooperatiflerin finansal ve operasyonel risklerini yönetebilmeleri adına iç denetim süreçlerinin güçlendirilmesini teşvik etmektedir. Kooperatifler, iç denetim süreçlerini kullanarak potansiyel riskleri belirler ve bunlara karşı önlemler almaktadır. Ayrıca, AB tarafından geliştirilen iç denetim standartları, kooperatiflerin süreçlerini iyileştirmelerine yardımcı olan temel ilkeleri sunmaktadır (Birchall, 2011).

3.2.4. Kooperatifler için Eğitim ve Kapasite Geliştirme

AB, kooperatif yöneticilerine ve iç denetçilere yönelik eğitim ve kapasite geliştirme programları düzenlemektedir. Bu eğitimler, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini daha etkin hale getirmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle, kooperatif yöneticileri için sürdürülebilir yönetim uygulamaları da sağlanarak, iç denetim süreçlerinin güçlü bir yönetime dayanması desteklenmektedir.

3.2.5. Kooperatiflerin Finansal Denetimi ve Raporlama

AB, kooperatiflerin finansal raporlama süreçlerini düzenleyerek iç denetim gerekliliklerini belirlemektedir. Yıllık finansal raporlamalar, kooperatiflerin faaliyetlerini ve performanslarını iç denetim süreçleriyle birlikte gözden geçirmelerini sağlamaktadır. AB, dış denetim süreçlerinin de şeffaf ve güvenilir olmasını sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapmakta ve iç denetim, dış denetimle bütünleşmiş bir şekilde kooperatiflerin finansal durumlarını izlemektedir (Fici, 2013: 67).

3.2.6. Kooperatifler Arasında İş Birliği ve İyi Uygulama Paylaşımı

AB, kooperatiflerin iç denetim süreçlerine dair deneyimlerini paylaşımlarını teşvik etmektedir. Bu tür iş birlikleri, kooperatiflerin birbirlerinden en iyi uygulamaları öğrenerek kendi iç denetim süreçlerine entegre etmelerine olanak tanımaktadır. Kooperatifler arası iş birliği, denetim süreçlerini geliştirmek için önemli fırsatlar sunmaktadır.

3.2.7. Yasal Uyumluluk ve İç Denetim

AB, kooperatiflerin yasal çerçevelerle uyumlu bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlayacak düzenlemeler yapmaktadır. İç denetim süreçleri, kooperatiflerin Avrupa Birliği'nin yasal düzenlemeleriyle uyum içinde olmasına yardımcı olmakta ve böylece hem yerel hem de AB düzeyindeki denetim süreçlerinin geçerliliği sağlanmaktadır (ICA, 2024).

Avrupa Birliği, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini iyileştirmeye yönelik bir dizi girişimde bulunmaktadır. Bu girişimler, kooperatiflerin daha güvenilir, şeffaf ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlamak için iç denetim ve risk yönetimini geliştirmeye yönelik stratejiler sunmaktadır. AB, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini güçlendirmek amacıyla farklı yasal düzenlemeler, eğitim programları, rehberler ve iş birlikleri sunarak, kooperatiflerin küresel ölçekte daha verimli bir şekilde yönetilmelerine olanak tanımaktadır.

3.3. Finlandiya ve Avustralya'daki Kooperatiflerde İç Denetim Mevzuat Düzenlemeleri ve Uygulamaları

Finlandiya ve Avustralya, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini küresel standartlara göre iyileştiren ve sürdüren örnek ülkelerdendir. Bu ülkelerdeki kooperatiflerde uygulanan en iyi iç denetim uygulamaları ve yürürlükteki mevzuat düzenlemeleri şu şekildedir:

3.3.1. Finlandiya'daki Kooperatiflerde İç Denetim Mevzuat Düzenlemeleri ve Uygulamaları

Finlandiya'daki kooperatifler, 1990 yılında kabul edilen Kooperatifler Yasasına (Co-operative Act) tabidir. Bu yasa, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini, mali raporlama standartlarını ve üyelik haklarını belirler. İç denetimin güvenilir ve şeffaf olmasını sağlamak, yasal düzenlemeler arasında yer almaktadır (The Finnish Federation of Cooperatives, 2020).

Finlandiya'da kooperatiflerde iç denetçiler genellikle bağımsız olup ve yönetimden ayrı çalışmaktadır. Bu durum, denetim süreçlerinin objektifliğine fayda sağlamaktadır. İç denetçiler, kooperatifin mali durumu, operasyonel süreçleri ve yönetim yapısı hakkında bağımsız raporlar hazırlamaktadır. Kooperatif iç denetçileri, belirli aralıklarla yönetim kurullarına raporlar sunmaktadır. Bu raporlar ile kooperatifin finansal durumu, iç kontrol süreçleri değerlendirilmekte ve yönetimle ilgili herhangi bir sapma veya uyumsuzluk durumu ortaya konulmaya çalışılmaktadır (Mäkinen ve Hiltunen, 2017: 45).

Finlandiya'daki kooperatiflerde iç denetim, genellikle risk tabanlı bir yaklaşımla yapılmaktadır. İç denetçiler, kooperatifin karşı karşıya olduğu finansal, operasyonel ve stratejik riskleri belirlemekte ve bunlarla ilgili önerilerde bulunmaktadır. Bu uygulama, kooperatiflerin daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermelerine yardımcı olmaktadır (Mäkinen ve Hiltunen, 2017: 52). Bununla birlikte, şeffaflık ilkesine büyük önem verilmekte ve iç denetim süreçlerini güçlendirmek amacıyla yönetici ve iç denetçilere yönelik sürekli eğitimler düzenlenmektedir. Kooperatif faaliyetleri ve iç denetim raporları hakkında düzenli bilgilendirmeler yapılmaktadır. Üyeler, finansal raporları ve denetim sonuçlarını gözden geçirebilmekte ve gerektiğinde yönetimle bu konuları tartışabilmektedir (Karhu ve Virtanen, 2015: 14-18).

3.3.2. Avustralya'daki Kooperatiflerde İç Denetim Uygulamaları

Avustralya, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini küresel standartlara uygun bir biçimde geliştiren ve sürdüren önemli bir örnek teşkil eden bir diğer ülkedir. 2016 yılında yürürlüğe giren, Avustralya Kooperatifler Yasası (Co-operatives National Law), kooperatiflerin yönetim, iç denetim ve finansal raporlama standartlarını belirleyerek kooperatiflerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir şekilde iç denetim süreçlerini düzenlemektedir (Jackson ve Roberts, 2018: 25-27).

Avustralya'daki kooperatifler, iç denetçilerin bağımsızlığını korumaya büyük özen göstermektedir. İç denetim raporları genellikle yönetim kuruluna sunulurken, iç denetçiler kooperatifin faaliyetlerinden bağımsızdır. Bu durum, denetim süreçlerinin tarafsız ve objektif olmasını sağlamaktadır (Harris ve Stevens, 2016: 46). Avustralya'daki büyük kooperatiflerde iç denetim ve dış denetim süreçleri arasındaki iş birliği oldukça önemlidir. İç denetim operasyonel süreçleri izlerken, bağımsız denetim ise finansal raporları incelemekte ve bu iki süreç arasındaki entegrasyon kooperatifin şeffaflık ve hesap verebilirlik standartlarına uygun olmasına olanak tanımaktadır.

Avustralya'daki kooperatiflerde, risk tabanlı denetim yöntemleri kullanılmaktadır. İç denetçiler, kooperatifin karşılaştığı riskleri değerlendirip bunları minimize etmek için stratejiler geliştirir. Bu yaklaşım, kooperatiflerin sürdürülebilirliğini artırmaya yardımcı olmaktadır. İç denetim, kooperatiflerin iç kontrol mekanizmalarını sürekli olarak gözden geçirmektedir. Bu mekanizmalar, finansal raporlama ve operasyonel süreçleri kapsar. İç denetçiler, bu süreçlerin etkinliğini artırmak için çeşitli önerilerde bulunmaktadır. İç denetim raporları ve diğer finansal bilgileri düzenli olarak kooperatif üyeleriyle paylaşılmaktadır. Bu şeffaflık, kooperatiflerin üyeleriyle güven ilişkisini güçlendirir ve hesap verebilirliği artırmaktadır. Kooperatiflerde, üyelerin yönetim süreçlerine aktif olarak katılmaları teşvik edilmektedir. İç denetim süreçlerine dair üyelerin geri bildirimde bulunması, kooperatifin genel etkinliğini artıran önemli bir unsur olarak ifade edilebilir (Leigh ve McKinley, 2017: 22). Bu bağlamda, kooperatiflerde iç denetimin etkinliğinin sağlanması açısından iç denetçilere sürekli eğitim programları da düzenlenebilmektedir.

3.4. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Kooperatiflerle İlgili İç Denetim Uygulamaları

Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini ve genel yönetim uygulamalarını geliştiren çeşitli düzenlemeler ve rehberler sunmaktadır. Bu kooperatifler, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için iç denetimi etkin bir şekilde kullanmaktadır. Her ne kadar bu ülkelerdeki kooperatiflerde iç denetim uygulamaları benzerlikler gösterse de her birinin kendine özgü düzenlemeleri ve yaklaşımları bulunmaktadır (Kachelmeier ve Shehata, 1997: 409-413).

3.4.1. Kanada'daki Kooperatiflerde İç Denetim Uygulamaları

Kanada'daki kooperatifler, genellikle eyalet düzeyindeki kooperatifler yasasına bağlıdır. Bu yasa, kooperatiflerin finansal raporlama ve denetim süreçlerini belirlemektedir. Yasada, iç denetim süreçlerinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanarak, kooperatiflerin mali tablolarının doğruluğu sağlanmaktadır. Ayrıca, Kanada'daki kooperatiflerin genellikle yıllık denetim gereklilikleri vardır.

Bu denetimler, iç denetim süreçlerinin etkinliğini ve dış denetimlerin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla yapılmaktadır (Balkaran ve Thompson, 2014: 37). Kanada'daki kooperatiflerde iç denetim, finansal yönetimin ve operasyonların şeffaflığını sağlamak için kritik bir rol üstlenmektedir. İç denetim, kooperatiflerin yönetim, finansal ve operasyonel süreçlerini denetleyerek maliyet kontrolü ve uyumluluğu sağlamaktadır. Bununla birlikte, Kanada'daki kooperatifler, şeffaflık ilkesine büyük önem verir. İç denetim, kooperatiflerin finansal raporlarının doğruluğunu kontrol ederek hesap verebilirliği artırmaktadır (Houghton ve Salvatore, 2013: 54). Bu ülkedeki kooperatifler, iç denetim yoluyla finansal, operasyonel ve stratejik riskleri değerlendirmekte ve bunlara karşı önlemler almaktadır. Kanada'daki kooperatifler, risk yönetim süreçlerini iç denetimle koordine ederek faaliyetlerini daha verimli hale getirmektedir. Kooperatifler, iç denetimi kullanarak iç kontrol sistemlerini güçlendirmekte ve olası riskleri en aza indirmeye çalışmaktadır. Kanada'da, kooperatif yöneticileri ve iç denetçilere yönelik eğitim programları düzenlenmektedir. Bu eğitimler, kooperatiflerin iç denetim süreçlerini geliştirmeyi ve risk yönetimi becerilerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Klopper ve Lovett, 2017: 44).

3.4.2. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kooperatiflerde İç Denetim Uygulamaları

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ndeki kooperatifler, federal ve eyalet düzeyindeki yasal düzenlemelere tabidir. Kooperatifler, finansal raporlama ve iç denetim süreçlerine uygunluk sağlamak zorundadır. Bu bağlamda, finansal raporlarını iç ve dış denetim süreçlerinden geçirmektedir. İç denetim, kooperatiflerin finansal tablolarının doğruluğunu ve yasal uyumunu denetlemektedir. Ayrıca iç denetim yoluyla maliyet kontrolü ve gelir optimizasyonu için stratejiler geliştirilmektedir. İç denetim, kooperatiflerin yönetim ve iç kontrol sistemlerini izlemektedir. Bu durum, operasyonel verimliliği artırmak ve iç kontrol süreçlerini iyileştirmek için gereklidir (Cohen ve Pant, 2014: 588).

ABD'deki kooperatifler, finansal, operasyonel ve stratejik riskleri değerlendirmek için iç denetim süreçlerini kullanmaktadır. İç denetim, riskleri belirleyip yöneterek olası kayıpların önüne geçilmesini sağlamaktadır. İç denetim, ABD'deki kooperatiflerin yasal uyum süreçlerini yönetmektedir. Kooperatifler, düzenleyici kurallar ve yasal gerekliliklere uygunluğu sağlamak için iç denetimden yararlanmaktadır (Groot ve Zwanenburg, 2018: 225).

4. KOOPERATİFLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİ

İç kontrol, bir kooperatifin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için oluşturduğu sistemlerin temel taşıdır. Bu sistem, kooperatifin sahip olduğu varlıkları korumayı amaçlarken, aynı zamanda mali kayıtların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamayı da hedeflemektedir. Bu sayede hem kooperatifin iç yapısı şeffaf bir şekilde izlenebilir hâle gelir hem de olası suistimallerin önüne geçilmektedir. Mali bilgilerin doğru ve zamanında raporlanması, alınacak kararların isabetli olmasına da katkı sunmaktadır (Kaval, 2010: 7).

Ayrıca iç kontrol, kooperatifin işleyişini daha etkili ve verimli hâle getirmek için geliştirilmiş politika ve prosedürleri kapsamaktadır. Bu sistemler, yalnızca operasyonel süreçleri değil; aynı zamanda kooperatifin yürürlükteki yasa ve yönetmeliklere tam uyum içinde faaliyet göstermesini de güvence altına almaktadır. Böylece hem iç düzen sağlanır hem de dış denetimlere karşı hazır bir yapı oluşmaktadır. İç kontrol sisteminin güçlü olması, kooperatifin sürdürülebilirliğini ve kurumsal itibarını artıran önemli bir unsurdur.

Kooperatiflerde iç kontrol sistemi, yalnızca muhasebe işlemleriyle sınırlı bir yapı değildir. Muhasebe kayıtlarının doğruluğunu ve mali tabloların güvenilirliğini sağlamak bu sistemin önemli bir parçası olsa da iç kontrol çok daha geniş bir alanı kapsar. Özellikle kooperatif gibi çok ortaklı yapılarda, kontrol süreçlerinin kapsamlı ve bütüncül olması, kurumsal düzenin sağlanması açısından büyük önem taşır (Karagül ve Koç, 2017: 318).

İç kontrol mekanizmaları; yönetim kurulu tarafından alınan kararların etkin biçimde uygulanmasını, ortaklık işlemlerinin doğru ve şeffaf şekilde yürütülmesini ve kooperatifin sunduğu hizmetlerin düzenli ve verimli bir biçimde gerçekleştirilmesini güvence altına alır. Bu bağlamda iç kontrol, kooperatifin sadece finansal değil, aynı zamanda idari ve operasyonel işleyişine dair bir denetim ve yönlendirme aracıdır. Böylece kooperatifin hem üyeleri hem de dış paydaşları nezdinde güvenilirliği artar ve sürdürülebilirliği desteklenmiş olmaktadır.

Kooperatiflerde iç kontrol sistemleri, kurumsal yapının güvenilirliği ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşır. Bu sistemler, yolsuzluk ve suistimal gibi risklerin önlenmesine katkı sağlayarak hem mali hem de idari süreçlerde güvenliği artırır. İç kontrol sayesinde, kooperatif kaynakları kötüye kullanım riskine karşı korunur ve işlemler belirlenen kurallar çerçevesinde yürütülür. Bu da hem ortaklara hem de dış paydaşlara karşı hesap verilebilir bir yapı oluşturur (Arens vd., 2014).

Ayrıca iç kontrolün güçlü olması, ortakların kooperatife olan güvenini pekiştirmektedir. Şeffaflık ve düzenli işleyiş, ortakların yönetime katılımını ve bağlılığını olumlu yönde etkiler. Bununla birlikte, dış denetim ve bakanlık denetimleri karşısında hazırlıklı bir yapı sunarak kooperatifin yasal yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmesine olanak tanımaktadır. Etkin bir iç kontrol sistemi, kaynakların verimli şekilde kullanılmasını sağlamakta; israfı önlemekte ve stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda mevzuata tam uyumu temin ederek olası idari yaptırımların da önüne geçer. Bu yönleriyle iç kontrol, kooperatiflerin hem bugünkü faaliyetlerini güvence altına almakta; hem de gelecekteki başarısının temelini oluşturmaktadır (Öztürk ve Çelen, 2020: 65). Tablo 1’de kooperatiflerdeki iç kontrol araçları ve bu araçlara yönelik açıklamalara yer verilmektedir:

Tablo 1. İç Kontrol Araçları ve Açıklamaları

İç Kontrol Aracı	İç Kontrol Aracına Yönelik Açıklama
Yetki ve Sorumluluk Matrisi	Kim neyi, ne kadar yetkiyle yapabilir? Belirlenmesi gerekir.
İş Akış Şemaları	Belge, işlem ve karar süreçlerinin tanımlanması
İç Denetim Planı	İç kontrolü test edecek iç denetim mekanizması
Politikalar ve Prosedürler	Satın alma, ödeme, aidat toplama gibi süreçlerin standartlaştırılması
Raporlama Sistemleri	Mali tabloların düzenli hazırlanması ve analiz edilmesi

Kaynak: Öztürk ve Çelen, 2020: 63

İç kontrol araçları, bir kooperatifin düzgün ve güvenilir bir şekilde faaliyet göstermesini sağlayan kritik unsurlardır. Yetki ve sorumluluk matrisi, kooperatifin her bireyinin hangi işlemleri hangi yetkiyle gerçekleştireceğini belirleyerek, görev dağılımını netleştirir ve suistimallerin önüne geçer. İş akış şemaları ise, işlemlerin ve karar süreçlerinin sistematik bir şekilde tanımlanmasına olanak tanır, böylece süreçlerin izlenebilirliğini ve şeffaflığını artırır. Ayrıca, kooperatifin iç kontrolünü test eden iç denetim planı, sistemin etkinliğini değerlendirerek iyileştirme alanlarını belirler. Politikalar ve prosedürler, kooperatifin çeşitli operasyonel süreçlerinde tutarlılığı sağlarken, standart bir işleyişin olmasını temin eder. Son olarak, düzenli ve doğru raporlama sistemleri, mali tabloların zamanında hazırlanmasını ve analiz edilmesini sağlayarak kooperatifin finansal sağlığını kontrol altında tutar. Tüm bu araçlar, kooperatifin yönetim süreçlerini güvence altına alırken, verimliliği artırır. Kooperatiflerde iç kontrol sisteminin etkinliği, iç denetim faaliyetinin etkinliğine katkı sağlayacak; böylelikle dış denetimlere karşı objektif, hazır bir yapı oluşturulmuş olacaktır.

5. KOOPERATİFLERDE İÇ DENETİM: SÜREÇ VE UYGULAMA

İç denetim, kooperatifin kendi içinde gerçekleştirdiği denetim faaliyetlerini kapsamaktadır. İç denetçiler, kooperatifin mali ve operasyonel süreçlerini sürekli olarak izlemektedir. İç denetimin amacı, kooperatiflerdeki olası hataları veya yolsuzlukları önceden tespit edip bu doğrultuda gerekli önlemleri almaktır. Kooperatiflerde iç denetim, ortaklar ve denetçiler tarafından yapılan denetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ortaklar tarafından yapılan denetim, kooperatifler için en etkili denetim türü olup denetçiler tarafından yapılan denetim ise kooperatif genel kurulunda seçilen denetçiler aracılığıyla yürütülmektedir (İnan, 2008: 17). Bu bağlamda iç denetim; ortaklar, üst düzey yöneticiler ve genel kurulca seçilmiş denetçiler aracılığıyla yapılabilmektedir.

Kooperatiflerde iç denetim, kooperatiflerin faaliyetlerini, finansal işlemlerini ve yönetimini izleyerek etkinliğini ve yasal düzenlemelere uygunluğunu sağlamak amacıyla yapılan bir kontrol süreci olarak ifade edilebilmektedir (Gök, 2024: 87). İç denetim, kooperatifin sürdürülebilirliğini, şeffaflığını, hesap verebilirliğini ve verimliliğini artırmak için önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Kooperatiflerde iç denetim sürecinin temel amacı, kooperatifin kaynaklarının doğru şekilde kullanılıp, finansal tablolarının doğru ve güvenilir olduğunu, risklerin yönetildiğini, yasalara ve iç düzenlemelere uyumu sağlamaktır. İç denetim, kooperatiflere birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Bu faydalar (Mahzan, 2014: 210);

- Finansal istikrar,
- Yasal düzenlemelere uyum,
- Verimlilik ve etkinlik,
- Risk yönetimi ve
- Hesap verebilirlik ve şeffaflık olarak ifade edilebilir.

Kooperatiflerde iç denetimin temel aşamaları, kooperatiflerin finansal ve operasyonel işleyişini sağlıklı bir şekilde denetlemeye yönelik adımları içermektedir. Kooperatiflerde iç denetim sürecinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi, kooperatif faaliyetlerinin etkinliğini arttırmaktadır. Kooperatiflerde iç denetim (Enrique ve Tagadiad, 2021: 21);

- Planlama ve risk değerlendirmesi,
- İç denetim stratejilerinin geliştirilmesi,
- İç denetimin gerçekleştirilmesi,
- Raporlama ve sonuçların paylaşılması ve
- İç kontrol ve iyileştirmelerin takibi aşamalarından oluşmaktadır.

İç denetim süreci, denetim planının hazırlanmasıyla başlamaktadır. Bu plan, kooperatifin tüm operasyonel, finansal ve stratejik risklerini değerlendirmeyi amaçlar. İkinci aşamada, denetim stratejileri belirlenmekte ve bu stratejiler, kooperatifin riskli alanlarına odaklanmaktadır. İç denetçilerin belirlediği yöntemler doğrultusunda da raporlama yapılmaktadır. Üçüncü aşamada iç denetçiler, belirlenen stratejiler doğrultusunda, kooperatifin operasyonel süreçlerini, finansal işlemlerini ve uyumluluğunu denetlemektedir. Bu aşama, veri toplama, analiz etme ve potansiyel hataları tespit etme sürecini içermektedir. Denetim sonucunda, iç denetçiler bulguları yönetimle paylaşmakta ve raporlar oluşturmaktadır. Bu raporlar, denetim sürecinin etkinliğini ve kooperatifin operasyonel durumunu yansıtmaktadır. Beşinci ve son aşamada ise denetim sonuçlarına dayanarak, kooperatifin iç kontrol sistemlerinde iyileştirmeler yapılmaktadır. Bu iyileştirmeler, gelecekteki denetimlerde daha iyi performans sağlamak için gereklidir. Denetçiler, takip denetimleri gerçekleştirmektedir (Nyere, 2022: 48). Kooperatiflerde iç denetim süreci aşağıdaki şekil yardımıyla da gösterilebilmektedir:

şekil 1. Kooperatiflerde İç Denetim Süreci

Kaynak: Jamaluddin vd, 2023

İ denetim, kooperatiflerin sürdürülebilirliğini ve uzun vadeli başarısını sağlamak için önemli bir araçtır. Etkili bir iç denetim, yalnızca yasal gereklilikleri yerine getirmekle kalmamakta; aynı zamanda kooperatiflerin stratejik hedeflerine ulaşmasını desteklemekte ve ye memnuniyetini artırmaktadır. İç denetim, kooperatiflerin amaçlarına ulaşmasına, yeni hedefler koymasına, faaliyetlerinin geliştirilmesine ve onlara değer katmasına yardımcı olan bir danışmanlık faaliyeti olarak, aşağıdaki denetim uygulamalarını kapsamalıdır (Usul, 2013:124):

- Mali denetim
- Uygunluk denetimi,
- Faaliyet denetimi,
- Risk odaklı denetim,
- Sürekli denetim

Mali Denetim: Kooperatiflerde gelir gider tespitleri, mali tablo düzeninin mali tablo standartlarına göre oluşturulduğunun, hesap ve işlemlerin doğru ve güvenilir olduğunun tespitleri, alınan yatırım kararlarının doğru olup olmadığı, üyelerden toplanan kaynakların kullanımını denetlemek mali denetim kapsamı içerisinde değerlendirilebilir. Kooperatif bünyesinde oluşturulacak iç denetim birimi mali denetimi üstlenebilir. Bağımsız denetçiden de bu konuda yardım alınabilir.

Uygunluk Denetimi: Kooperatiflerin yapmış olduğu işlemlerin, yasalara, yönetmeliklere, kooperatif içinde belirlenmiş prosedürlere uyulup uyulmadığının incelenmesidir. Örneğin kooperatif çalışanlarının, st yönetim tarafından belirlenmiş kurallara uyup uymadığının tespiti veya kooperatif üyelerine yapılan ödemelerin, ilgili kanun ve ana sözleşmeye uygun olarak yapılması. Bu denetim türünün kooperatif bünyesinde kurulacak iç denetim birimi tarafından yapılması uygun olacaktır. Dışarıdan bağımsız bir denetçiden de bu konuda destek alınabilir.

Faaliyet Denetimi: Kooperatiflerde hem iç kontrol sisteminin hem de işletme politika ve faaliyetlerinin etkinliğini saptamaya yöneliktir. Bu denetim türü, kooperatif ve yönetimin başarısını ortaya çıkarmayı hedefler (aldağ, 2002:26). Kooperatifin retim sürecinde ürün çıktılarına ulaşırken kaynak etkinliğini ölçmek ve arttırmak kooperatif başarısı için çok önemlidir. Faaliyet denetiminde; btler, oran, karşılaştırmalı analiz gibi etkinlik ölçüm yöntemleri kullanılabilir. Bu denetim türü de kooperatif bünyesinde oluşturulan, iç denetim birimi tarafından yapılabilir.

Risk Odaklı Denetim: Risk eşitliliği nedeniyle; kooperatifler açısından riskin tespiti ve değerlendirilmesi kolay olmasa da kooperatif ve denetim etkinliğinin arttırılması için risklerin tespiti önem arz etmektedir. Bu amaçla belirli dönemlerle risk haritaları; bölümler, ürünler, çevresel faktörler ve müşteriler bazında çıkarılmalıdır. Örneğin, kooperatif finansal sorunlar yaşayabilir, pazara yeni rakipler girebilir. Hava koşulları nedeniyle ürünlerden istenilen verim alınamayabilir. Riskler ayrıntılı tanımlandıktan sonra, riskin değerlendirme aşamasına geçilmelidir.

Hem risklerin tespitinde hem de değerlendirilmesi aşamasında kooperatif içerisinde riskin teşhis komiteleri kurulup, bu konudaki bilgilerin yönetime doğrudan aktarılması, hangi risklerin kooperatifler için daha önemli olacağı konusunda üst yönetimin risk yönetim politikası geliştirmesi açısından gereklidir. Riskin kontrolü olan üçüncü aşamada, geliştirilen yönetim politikası ışığında riskin giderilmesine yönelik yöntem ve prosedürler; iç denetim birimi, riskin teşhis komiteleri ve yöneticiler arasındaki görüşmeler sonucunda ortaya konabilir. Bu süreçte riskin tekrar oluşmaması için kooperatif bünyesinde iç kontrol sisteminin tekrar tekrar incelenmesi önem arz etmektedir.

Sürekli Denetim: Bu denetim türü, bağımsız denetçi için bir danışmanlık hizmeti olarak verilebilmesine rağmen kullanılan denetim tekniklerinin özellikleri, sürekli izleme ve kontrol söz konusu olduğundan daha çok iç denetim kapsamında değerlendirilmektedir (Usul, 2013:19). Bilgisayar ortamında hazırlanmış mali tablolar ile ilgili elektronik ortamda kanıt toplanıp, analitik inceleme tekniklerini kullanarak denetim raporunda görüşe ulaşma süreci olarak tanımlanan sürekli denetim, kooperatifler için özellikle finansal yapının iç denetçiler tarafından sürekli izlenmesini, hatalı işlemlerin ortaya koyulmasını sağlayarak denetimde maliyet ve zaman tasarrufunu beraberinde getirecektir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'deki kooperatiflerde iç denetimle ilgili başlıca sorunlar değerlendirildiğinde en büyük eksikliğin, kooperatiflerde şeffaflık ve hesap verebilirlik kültürünün tam anlamıyla gelişmemesidir. İç denetimin yönetim kurulu üyelerince yapıldığı, bu durumun da denetimin tarafsızlığını zedelediği görülmektedir. Uluslararası uygulamalarda, iç denetim süreçlerine kooperatif üyelerinden katılımlar sağlanırken, Türkiye'de bu süreç üyelerden ayrı olarak yapılmaktadır. Bununla beraber, iç denetim sürecinde rol alan kişilerin bu konulardaki bilgi düzeylerinin yetersiz olması diğer önemli bir konudur.

Kooperatiflerde iç denetim sisteminin etkin çalışabilmesi için öncelikle iç denetim uygulamalarını kullanarak, kapsamlı bir denetim politikası oluşturulmalıdır. Bu denetim uygulamaları için kooperatiflerde profesyonel bir iç denetim birimi kurulması önem kazanmaktadır. Kooperatiflerde iç denetim, sürdürülebilirlik ve üyeler arasında güvenin temini açısından önemlidir. Kooperatiflerin büyüklüğü ne olursa olsun, iç denetim birimleri etkin ve bağımsız bir şekilde çalışmalıdır. Ayrıca kooperatiflerde iç denetim kültürünün oluşturulması ve bu sürecin sürekli iyileştirilmesi için eğitim programları, teknolojik altyapı yatırımları ve dış denetim desteği sağlanmalıdır. Bu şekilde kooperatifler, örgütsel verimliliklerini artırarak hem üyelerine hem de topluma maksimum katkı sağlayabilir.

Türkiye'de 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında düzenlenen kooperatifler için yönetim ve denetim konusunda genel bir çerçeve çizilirken, iç denetim sadece bir araç olarak değerlendirilmektedir. Mevcut düzenlemelerde, denetim daha çok dış denetim veya bağımsız denetim sürecine odaklanırken, iç denetim ise kooperatiflerde yönetim kurulu üyelerine bırakılmıştır. Küçük ve orta ölçekli kooperatiflerdeki sınırlı kaynaklar ve profesyonel denetim anlayışından uzak yönetim yapıları, iç denetim süreçlerinin yeterli düzeyde olmamasına neden olmaktadır.

Şeffaflık, bağımsızlık ve hesap verebilirlik ilkelerine dayalı bir denetim sistemi tasarımıyla, Türkiye'de kooperatiflerin hem ulusal ekonomi hem de toplumsal fayda açısından daha büyük bir başarı elde etmesi mümkündür. Uygulamada uluslararası en iyi örneklerden ilham alınarak iç denetim mekanizmalarının modernizasyonu, gelecekte bu alandaki iyileşmeleri arttıracaktır. Uluslararası düzenlemeler ve uygulamalar göz önüne alındığında, Türkiye açısından iç denetim konusunun iyileştirilmesi için aşağıdaki çalışmaların yapılması hem ulusal ekonomi hem de toplumsal fayda açısından önemli olacaktır:

- Kooperatiflerde etkin bir iç denetim için öncelikle iç kontrol sistemlerinin güçlendirilip, oluşabilecek risklerin önceden saptanması önem arz etmektedir.

- Kooperatifler kanununda iç denetimi zorunlu ve profesyonel hale getirecek şekilde güncellemeler yapılmalıdır. Kooperatiflerde iç denetim birimlerinin ve risklerin erken teşhisine yönelik risk teşhis komitelerinin kurulmasının zorunlu hale getirilmesi gibi düzenlemeler olabilir. Bu konulara yönelik verilen eğitim programları güçlendirilmelidir.
- Kooperatiflerin iç denetim süreçlerine dair deneyimlerinin, kooperatifler platformunda paylaşılması, aralarındaki iş bölümünün geliştirilmesi ve en iyi uygulamalarının hayata geçirilmesi için önem arz etmektedir.
- Uluslararası uygulamalarda olduğu gibi iç denetçiler yönetimden ayrı çalışıp, kooperatiflerin finansal durumunu ve iç kontrol süreçlerini değerlendirmeye yönelik iç denetim raporunun düzenlenmesi zorunlu hale getirilmelidir.
- Kooperatiflerin, üyelerini iç denetim raporları ile ilgi düzenli bilgilendirmeleri gerekir. Bu süreçte kooperatif üyelerinin de iç denetim çalışmalarına katılımı sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Arens, A. A., Elder, R. J. & Beasley, M. S. (2014). Auditing and assurance services: An integrated approach (15th ed.). Pearson Education.
- Balkaran, R., & Thompson, G. (2014). The impact of cooperative business models on community development. *Journal of Social Entrepreneurship*, 5(3), 211–230.
- Birchall, J. (2011). People-centred businesses: Co-operatives, mutuals and the idea of membership. Palgrave Macmillan.
- Bozkurt Yaşar, S. (2025). İsviçre, Alman ve İngiliz Hukuku ile Karşılaştırmalı Türk Kooperatifler Hukukunda Denetim Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1-29.
- Brouder, A. (2010). International Cooperative Alliance. In: *Handbook of Transnational Economic Governance Regimes*. Brill Publishing. 155–167
- Canbay, F. & Güneş, R. (2015). Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birliklerinde İç Denetimin Kurumsal Yönetim Üzerindeki Etkileri: Malatya Bölge Birliği Örneği. *Turgut Özal Ekonomi ve Siyaset Kongresi-III*. 62-82.
- Cohen, B. & Pant, L. (2014). The role of cooperatives in sustainable development: A case study of the cooperative model in India. *Journal of International Development*, 26(4), 587–600
- Çaldağ, İ. (2002). Kooperatifçilik: Teori ve uygulama. İstanbul: Anadolu Yayınları.
- Emiroğlu, M. (2012). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri. *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları*. Aralık
- Enrique, O. & Tagaidad, C. L. (2021). Internal Control and Corporate Governance Among Cooperatives. *The International Journal of Business Management and Technology*, 5 (4), 20-33
- Ertugay, E. (2024). Kooperatiflerde Dış Denetim. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(1), 437-454
- European Union. (2003). Council Regulation (EC) No 1435/2003 of 22 July 2003 on the Statute for a European Cooperative Society (SCE). *Official Journal of the European Union*, L 207, 1–24.
- Fici, A. (2013). Co-operative identity and the law. In D. Cracogna, A. Fici, & H. Henry (Eds.), *International handbook of cooperative law*. Springer. 13–38
- Geray, C. (2014). Kooperatifçilik. Ankara: Nika Yayınevi.
- Gök, M. (2024). Kooperatif iş modellerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri. *Sosyal Ekonomi Dergisi*, 15(1), 25-39.
- Groot, L. & Zwanenburg, J. (2018). The impact of cooperatives on rural development: A comparative analysis of the Netherlands and Belgium. *European Journal of Regional Development*, 30(2), 221–237.

Harris, M. & Stevens, J. (2016). The impact of cooperatives on local economic development: Evidence from community-based initiatives. *Economic Development Quarterly*, 30(2), 134–145.

Houghton, S., & Salvatore, D. (2013). Cooperative strategies in business development: Exploring the role of collaboration in competitive markets. *International Journal of Business Strategy*, 24(2), 134–152.

ICA (2024). International Cooperative Alliance, <https://ica.coop/>(22.1.2025)

İnan, H. (2008). Kooperatifler ve yerel kalkınma: Türkiye'deki kooperatiflerin sosyal ekonomik rolü. *Sosyal Ekonomi Dergisi*, 4(2), 33–45

Jamaluddin, F. vd. (2023). Cooperative governance and cooperative performance: A systematic literature review. *Sage Open*, 13(3)

Kachelmeier, S. J., & Shehata, M. (1997). The effect of attitude and risk on managerial incentives: An experimental investigation. *Accounting Review*, 72(1), 11–34.

Karagül, M. & Koç, A. A. (2012). Tarımsal kalkınma kooperatiflerinde iç kontrol sisteminin önemi. *Ege Akademik Bakış*, 12(3), 313–322.

Kaval, H. (2010). İç kontrol sisteminin işletmelerde uygulanabilirliği üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46), 1–12.

Karhu, P. & Virtanen, P. (2015). New Public Management, co-production, and public service logic: Together or apart? *Public Management Review*, 17(3), 469–488.

Kessler G. (1940). Kooperatifçilik, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayınları, No 11, İstanbul.

Klopper, H., & Lovett, P. (2017). The role of cooperatives in sustainable community development. *International Journal of Cooperative Economics*, 15(4), 100–115.

Leigh, J. & McKinley, W. (2017). Cooperatives and community resilience: Exploring the role of cooperatives in disaster recovery. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 27(3), 241–253.

Mahzan, H. (2014). The role of cooperatives in regional economic integration: A case study of Southeast Asia. *Asian Economic Policy Review*, 9(2), 203–220.

Mäkinen, H. & Hiltunen, K. (2017). Co-operative enterprises as a means of strengthening the social economy: The case of Finland. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, 6(1), 87–103.

Mariana, L. & Marioara, C. (2011). Cooperatives and sustainable rural development. Bucharest: Economic Publishing House.

Mazzarol, T., & Reboud, S. (2018). Cooperative entrepreneurship: The role of cooperative businesses in fostering entrepreneurship and economic development. *Journal of Small Business Management*, 56(3), 489–506.

Mutlu, H. (2020). Kooperatifçilikte güncel gelişmeler ve Türkiye örneği. Ankara: Alfa Yayınları.

Nyerere, J. K. (2022). Risk-based internal audit, corporate governance and financial performance of deposit taking cooperative societies in nairobi metropolis, kenya (Doctoral dissertation, University of Embu).

Öztürk, M. & Çelen, D. (2020). Kooperatiflerde iç kontrolün etkinliğinin artırılmasına yönelik öneriler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 59–76.

The Finnish Federation of Cooperatives. (2020). Cooperatives in Finland: Annual report 2020. Pellervo.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1969). 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1163&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (10.03.2025)

Usul, M. (2013). Kooperatifçilik ve sürdürülebilir kalkınma. Ankara: Gelişim Yayınları.

Üstün, A. & Yüksel, B. (2020). Kooperatifçilik ve Türkiye'deki gelişimi. Kooperatif Yayınları.